

ظرفیت‌های محله‌ای زمینه‌ساز توسعه پایدار شهری: همبودگی معرف‌های فقر و فضای جغرافیایی

(مطالعه موردی: شهر یزد)

محمدحسین سرائی^{۱*}، شهاب‌الدین حج‌فروش^۲

۱. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه یزد

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا، دانشگاه یزد

(دریافت: ۱۳۹۷/۹/۳ پذیرش: ۱۳۹۸/۴/۸)

Local Capacities Underlie Urban Sustainable Development: Coexistence of Poverty Reagents and Geographic Space (Case Study: Yazd city)

Mohammad Hossein Saraei^{1*}, Shahabadin Hajforoush²

1. Associate Professor, Department of Geography, Yazd University

2. PhD Student in Geography, Yazd University

(Received: 24/Nov/2018 Accepted: 29/Jun/2019)

Abstract

Despite the increasing international emphasis on planning and practice in developing local communities for poverty alleviation, the planning system of Iran has not only paid enough attention to the development of local communities and the mechanisms that such communities can deal with poverty, but also planners and decision makers have little information about the types and characteristics of those neighborhoods that are more interested in developing community-based activities. The participation of Yazd city folks in improving their residential environment in the past was a kind of empowerment in form of a skill by which they were prepared to take some greater social responsibilities. It was a ground for strengthening social life and strengthening local functions. But due to the problems caused by physical expansion of Yazd city in the last 40 years and migration of indigenous inhabitants from the old texture neighborhoods of city, there is no way to apply the past social interactions and the sense of previous solidarity in the future. Therefore, the proper understanding of this concept in relation to the development of Yazd city can be considered very important. The present study aims to build a capacity on the bases of sustainable development and to assess the effective factors or effective barriers of building capacity in Yazd city regarding two reagents of general poverty and space-location geographic. The statistical population of the present study includes all household heads of Yazd city, of them 500 people were selected as a sample using a simple random method. The inferential results derived from one-sample T-test indicated that in all four research capacity elements (physical-environmental, economic, socio-cultural, and political) with a significance level less than 0.05, the mean figure of capacity building in Yazd city was different from the expected one. It means that the upper and lower levels of the differences are less than zero. Therefore, it was showed that the average capacity building in sustainable development of Yazd city and its dimensions has a positive and significant effect. As a conclusion, it was confirmed that there is a meaningful relationship between the mechanism of establishment and planning of urban sustainable development and local capacities in Yazd city. Finally, some strategies are proposed to encourage the residents towards the local development of neighborhoods in order to approach the urban sustainable development.

Keywords: Capacity Building, Local, Sustainable Development, Coexistence, Yazd City.

چکیده

با توجه به تأکید روزافزون رویه و عمل برنامه‌ریزی در سطح بین‌المللی به توسعه اجتماعات محلی به منظور کاهش فقر، در نظام برنامه‌ریزی کشور، نه تنها به توسعه اجتماعات محلی توجهی نشده است، بلکه برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان نیز درباره نوع و ویژگی‌های محلاتی که علاقه بیشتری در توسعه فعالیت‌های اجتماع‌محور دارند، اطلاعات کمتری دارند. بنابراین، می‌توان بیان کرد که مشارکت اهالی محلات شهر یزد در گذشته در امور مرتبط با محیط سکونت آن‌ها، نوعی توانمندسازی آنها در قالب یک مهارت به‌منظور بر عهده گرفتن مسئولیت بیشتر بوده که این امر، زمینه‌ای برای تقویت حیات اجتماعی و تقویت عملکردهای محله‌ای بوده است؛ اما به دلیل مشکلات ناشی از توسعه فیزیکی شهر یزد در چهل سال اخیر و در پی آن مهاجرت ساکنان بومی از محلات بافت قدیم طبیعتاً تعاملات قوی اجتماعی گذشته و حس همبستگی آن زمان به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند ضمانت اجرایی برای زمان‌های آتی باشد. بنابراین، درک درست این مفهوم در ارتباط با توسعه محله‌ای شهر یزد می‌تواند بسیار مهم تلقی شود. این پژوهش باهدف ظرفیت‌سازی بر زمینه‌ها و بنیادهای توسعه پایدار و همچنین ارزیابی ابزار مؤثر یا مانع مؤثر ظرفیت‌سازی در شهر یزد با توجه به دو معرف کلان و عمومی فقر و فضا- مکان جغرافیایی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه سرپرستان خانوار شهر یزد است و نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده و با حجم نمونه ۵۰۰ نفر صورت گرفته است. نتایج پژوهش استنباط شده از آزمون تی تک نمونه‌ای، نشان داده است که در هر چهار ظرفیت پژوهش (ظرفیت‌سازی کالبدی- محیطی، ظرفیت‌سازی اقتصادی، ظرفیت‌سازی اجتماعی- فرهنگی، ظرفیت‌سازی سیاسی)، با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است و میانگین ظرفیت‌سازی‌ها در شهر یزد با میانگین متفاوت است زیرا سطوح بالا و پایین اختلاف‌ها کمتر از صفر است. بنابراین، میانگین ظرفیت‌سازی‌ها در توسعه پایدار شهر یزد و ابعاد آن تأثیر مثبت و معنی‌داری دارند. در مجموع نتیجه گرفته‌شد که بین مکانیسم ایجاد و برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری و ظرفیت‌های محله‌ای در شهر یزد رابطه معناداری وجود دارد. در ادامه، راهکارهایی جهت گرایش شهروندان به توسعه محله‌ای در دستیابی به توسعه پایدار شهری راهبری شده است.

واژه‌های کلیدی: ظرفیت، محله، توسعه پایدار، همبودگی، شهر یزد.

*Corresponding Author: Mohammad Hossein Saraei

E-mail: msaraei57@gmail.com

نویسنده مسئول: محمدحسین سرائی

مقدمه

در گذر زمان محلات شهری حلقه‌ای واسط میان شهر و شهروندان نقشی اساسی در شکل‌دهی و سازمان‌دهی امور شهری داشته است. محلات با ارائه‌ی خدمات روزمره القاگر احساس تعلق و هویت، روابط اجتماعی در میان ساکنان بوده ولی امروزه در برنامه و طرح‌های مختلف شهری نقشی کم‌اهمیت دارند. آنچه در این میان روشن است، ناکامی برنامه‌ریزان شهری است که با غفلت از مسائل اجتماعی و فرهنگی، سعی در حل معضلات صرفاً کالبدی- اقتصادی بوده‌اند (احدنژاد روشنی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۶). بنابراین، امروزه الگوهای توسعه‌ی درون‌زا و ارتقای کیفیت سکونت در بافت‌های شهری، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است (رضازاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۰).

با گذر از دوره‌های افسوس و تأسف افکار عمومی از خرابی‌های ناشی از دو جنگ جهانی و نیز تسهیل ورود گسترده بخش خصوصی در اقتصاد، سرعت استخراج سود و منفعت اقتصادی از تمام پدیده‌های اجتماعی- اقتصادی و فضایی زمینه‌های اصلی تهدید محیط‌زیست و ارزش‌های محیطی را فراهم نمود. به عبارت دیگر با آشکار شدن محدودیت‌های عقلانیت اقتصادی (Harvey, 1973; Marx, 1976; Sen, 1999; Habermas, 1984; Karl, 1976; Sen, 2009)، تهدید حیات اجتماعی (Jacobs, 1961; Andrews, 2008) و بوم‌شناختی (Land, 1976; Musters et al, 1998: 26; Harding, 2006)، زمینه برای الگوی نا اقلیدسی و غیرمهندسی برنامه‌ریزی شهری فراهم است (شیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۰). بدین منظور جنبش توسعه‌ی محله‌ای، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد یعنی محله هدف قرار داده است. این جنبش در چارچوب توسعه‌ی پایدار شهری، محله‌ها و سلول‌های شهری را واحد برنامه‌ریزی قرار داده و در این راستا عمدتاً در ابعاد اجتماعی، ظرفیت‌های موجود در محله‌ها و سرمایه‌های اجتماعی را ترکیب می‌نماید. در نتیجه شکل‌گیری رویکردهای مختلف از جمله برنامه‌ریزی محله مینا و دارایی مینا در عرصه‌ی برنامه‌ریزی شهری است.

در کشور ما نیز با توجه به تجربیات گذشته و همچنین نابسامانی حیات شهری (به‌ویژه کلان‌شهرها)، در وضع موجود مدیران شهری را ناگزیر از توجه به برنامه‌ریزی در مقیاس‌های خرد در قالب واحدها و سلول‌های شهری یعنی

محله‌ها نموده است، زیرا در این صورت می‌توان ابعاد مختلف زندگی شهری را به شکل ملموس مورد بررسی قرارداد و با برنامه‌ریزی مناسب و استفاده از منابع محلی به شاخص‌های توسعه‌ی محله‌های شهری دست‌یافت، محله‌هایی که در پیوند با یکدیگر شهر را تشکیل می‌دهند. در ارتباط توسعه‌ی محله‌ای با توسعه‌ی پایدار شهری، در الگوهای جدید، دیدگاه خرد نگر مبتنی بر مهندسی اجتماعی جایگزین نگرش کلان می‌شود که در آن حل مسائل شهری از کوچک‌ترین واحد یعنی محله آغاز می‌شود (رستم‌آبادی، ۱۳۸۸). با این مقدمه توجه به ظرفیت‌های محله‌ای در راستای توسعه پایدار شهری ضروری می‌یابد.

توسعه شهر یزد همانند هر شهر جهان‌سومی ناشی از الگوهای غیربومی و انگاره‌های کالبدی توسعه از عوارض و نارسایی‌های بسیاری رنج می‌برد. یکی از آشکارترین این ناسازواره‌های شهری، فقر و نابرابری‌های گسترده و عمیق اقتصادی- اجتماعی و فضایی است. هدف فرآیند توسعه پایدار شهری نیز ایجاد و تقویت ویژگی‌های پایداری در زندگی اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و عملکردی محدوده است که منطق این نوشتار تمرکز بر پایگاه پایداری توسعه شهر یزد است.

بر این اساس، پژوهش حاضر، به دنبال پاسخ به یک سؤال اصلی و چهار سؤال فرعی است که به ترتیب زیر قابل بیان است:

سؤال اصلی تحقیق بدین صورت مطرح می‌شود که آیا میان مکانیسم ایجاد و برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری و ظرفیت‌های محله‌ای در شهر یزد رابطه‌ای وجود دارد؟

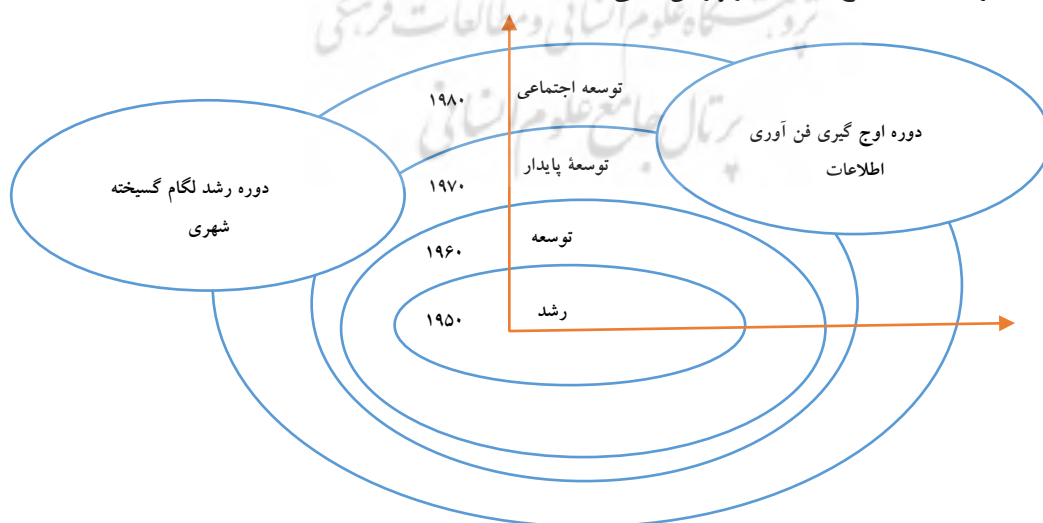
در این راستا سؤالات فرعی زیر مطرح است:

۱. ظرفیت‌سازی کالبدی- محیطی محله‌ای در بالا بردن سطح توسعه پایدار (در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی) شهر یزد چه تأثیری دارد؟
۲. ظرفیت‌سازی اقتصادی محله‌ای در بالا بردن سطح توسعه پایدار (در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی) شهر یزد چه تأثیری دارد؟
۳. ظرفیت‌سازی اجتماعی- فرهنگی محله‌ای در بالا بردن سطح توسعه پایدار (در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی) شهر یزد چه تأثیری دارد؟
۴. ظرفیت‌سازی سیاسی محله‌ای در بالا بردن سطح

توسعه‌ای به‌طور فراگیر آمده است. با این حال، برای تعریف ظرفیت‌سازی از هزاران اظهار نظر، تعاریف، تئوری و عمل اعم از توسعه مهارت‌های فنی تا توسعه‌سازمانی از جامعه مدنی دعوت به عمل آمده است. بحث ظرفیت‌سازی پویا و گسترده است. در عین حال فاقد شفافیت و دارای بسیاری از ابهامات بوده و دارای آمیختگی است و در نهایت دارای برنامه‌های متناقض است. ظرفیت‌سازی معطوف به راهبردها و اقداماتی است که هدف آن کمک به مردم به منظور شناسایی توانایی‌های خود برای بهبود زندگی فردی و جمعی است. محققان پاسخ به پرسش اساسی علل ناتوانی بسیاری از کشورها در پیشبرد و حفظ توسعه اقتصادی و اجتماعی را ناکارایی رویکردهای معمول توسعه در ایجاد ظرفیت پایدار نیروی انسانی، نهادها سازمان‌ها در سطح محلی عنوان کرده‌اند. در حقیقت روند توسعه شهری فرصت جدیدی برای ارتقا کیفیت زندگی فراهم آورده است و چنانچه توجه و دقت لازم به این روند صورت نگیرد، می‌توان در آینده نزدیک در انتظار بارآمدن هزینه‌های سنگین اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی بود (جوهری پور و داوورپناه، ۱۳۸۴: ۹۲). البته ناگفته نماند که اهداف و منطق ظرفیت‌سازی بسته به جایی که در آن قرار می‌گیرد متفاوت خواهد بود و هر محله با توجه به ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی خود و نوع ظرفیت‌سازی توسعه اجتماع محلی متفاوت خواهد بود. ظرفیت‌سازی توسعه اجتماع محلی ارتباط مستقیمی با سرمایه اجتماعی دارد و سرمایه اجتماعی جزء مؤلفه‌های اصلی ما در ظرفیت‌سازی به شمار می‌رود.

توسعه پایدار (در ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی) شهر یزد چه تأثیری دارد؟

مفهوم توسعه در برابر مفهوم رشد اقتصادی و مفهوم توسعه‌ی پایدار در برابر و در انتقاد از توسعه مطرح می‌شود؛ اما به نظر ما مفهوم توسعه‌ی اجتماعی برآیند نظری مفهوم عمقی رشد است (شکل ۱). توسعه‌ی اجتماعی با این مضمون مکمل توسعه‌ی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. امروزه توسعه‌ی همه‌جانبه و متوازن در یک جامعه ناظر بر فرایندی در نظر گرفته می‌شود که این چهار بعد حیات اجتماعی هم‌زمان و در ارتباط متقابل باهم می‌باشند (عبداللهی، ۱۳۸۰). البته می‌توان به‌طور تخصصی‌تر از تقسیم‌بندی‌هایی که در رهیافت‌ها و مکاتب مختلف علوم اجتماعی در رابطه با مفهوم توسعه‌ی اجتماعی نظیر رهیافت وبری از توسعه‌ی اجتماعی (Bella, 3333 ee ezzz)، رهیافت ساختی کارکردی از توسعه‌ی اجتماعی (1111 a,gggg-)، رهیافت روان‌شناختی اجتماعی از توسعه اجتماعی (ggess 1969)، نظرات فرانکفورتی‌ها از توسعه‌ی اجتماعی (Sii 1979) و نظرات (Habermas, 1979) بحث کرد. در حال حاضر تعریف جامع و جهان‌شمول از ظرفیت محله‌ای، فرآیندها و شاخص‌های ارزیابی آن وجود ندارد و اغلب اصطلاحات متناقض و نادرستی از آن می‌شود این واژه عموماً در پروژه‌ها به‌کاررفته می‌شود اما در عمل اصول اساسی آن مدنظر قرار نمی‌گیرد (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳۷). nnnn "" (۱۹۹۹) در توضیحات Saaggnnessy (۱۹۹۹) ذکر کرده است که ظرفیت‌سازی یک اصطلاح است که در واژگان علمی

شکل ۱. مفهوم توسعه اجتماعی برآیند نظری مفهوم عمقی رشد؛ منبع: شیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۳

هم‌زمانی رخداد یا اتفاق دو یا چند پدیده است. به‌عنوان مثال فقر و ثروت، ضمن شرایط خاص، فضای خاص خود را تولید می‌کند. ایدئولوژی‌های سیاسی و نظام‌های حکومتی و سیاسی هرکدام دارای فضای مرجع خویش هستند (شکل ۲). همبودی یک مفهوم فرایندی است. به این معنی که اشاره به رخداد یک پدیده در طول زمان و در عرض فضا دارد.

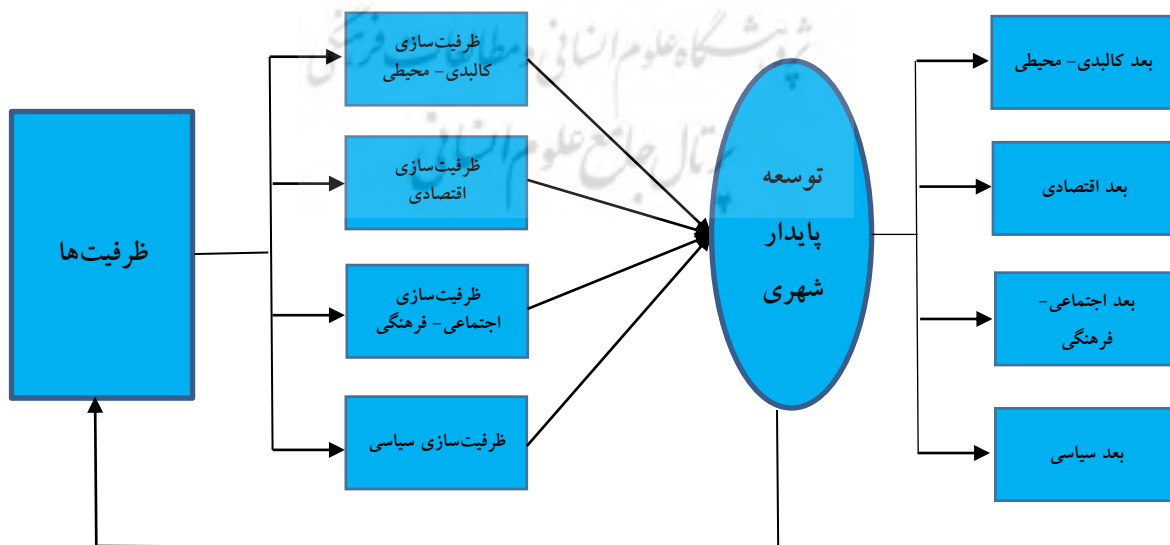
واژه همبودی به معنای بروز، ظهور، تداوم و عملکرد دو یا چند پدیده یا مفهوم با یکدیگر است که به معنای رخداد علت-معلولی نیست بلکه به‌صورت دال و مدلول ساختاری و پسا ساختاری است. به گونه‌ای که در شرایط ویژه، زمینه‌های آن شرایط و پیامدهای آن و نیز خود شرایط و موقعیت‌ها باهم همیشه هستند و نبود یکی از آن‌ها به معنای نبود دیگری است (شیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۲۹). منظور از این مفهوم،

شکل ۲. همبودی فقر / ثروت و فضا؛ منبع: شیرمحمدی، ۱۳۹۵: ۲۹

ظرفیت‌های مورد بررسی، متغیر مستقل و توسعه پایدار متغیر وابسته است. مکانیسم تأثیرگذاری این دو ابتدا به‌صورت متقابل است و سپس از رهگذر شاخص‌های مهمی همانند سرمایه اجتماعی عمل می‌کند (شکل ۳).

مدل مفهومی تحقیق بیانگر روابط بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته پژوهش است ظرفیت‌ها و توسعه پایدار دو متغیر مفهومی کلان پژوهش هستند که در بستر فضا/مکان معین با فقر و ثروت عمل می‌کنند. در این پژوهش

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش

این نتیجه رسید که همبستگی و معناداری بین عدم مشارکت و فقر شهری وجود دارد. محمدی و روستا (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان توسعه اجتماع- محور سازوکاری برای ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی، به این نتیجه رسیدند که بین مبارزه با چالش‌های فقر شهری و ارتقای توانمندی اجتماعات محلی رابطه معناداری وجود دارد. عارفی (۱۳۸۰) در پژوهشی، توسعه‌ی اجتماعات محلی شهر لس آنجلس را با رویکرد دارایی_محور مورد تحلیل قرار داده و موفقیت این رویکرد را در افزایش تمایل به مشارکت شهروندان و حس تعلق ساکنان می‌داند و بر شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی تأکید می‌کند و در مجموع مشخص شد که بین مشارکت شهروندان و شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی رابطه مستقیمی وجود دارد. مطالعات آکایو^{۱۱} در آفریقای جنوبی حاکی از آن است که برنامه‌ریزی اجتماع‌محور توجه به صدای فقرای شهری و به‌نوعی سرمایه‌گذاری در خدمات و زیرساخت‌های اجتماعی محلات فقیرنشین را فراهم می‌آورد بنابراین به این نتیجه رسیده است که رابطه معناداری بین سرمایه‌گذاری در خدمات و زیرساخت‌های اجتماعی محلات فقیرنشین وجود دارد (آکایو، ۲۰۱۰: ۲۰). نتایج گروه مطالعات برنامه‌ریزی و توسعه شهری در دانشگاه مینی سوتا در آمریکا نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی اجتماع‌محور می‌تواند منجر به ارتقای پاسخگویی به صدای فقرا، برقراری پیوند و رابطه بین آن‌ها با نهادهای اداره محلی شود (کریون^{۱۲}، ۲۰۱۰: ۷۹). ساور^{۱۳} در مطالعاتش در هند نشان می‌دهد که توانمندسازی اجتماع محلی، سبب دسترسی به فرصت‌های اشتغال، درآمد و مشارکت مؤثر در طرح‌های شهری شده است که در مجموع به این نتیجه رسیده است که رابطه مستقیمی بین توانمندسازی اجتماع محلی و دسترسی به شغل، درآمد دارد (ساور، ۲۰۱۰: ۴۰).

در مطالعات داخلی و خارجی، با نگاهی به پیشینه‌ی آثار اجتماع محلی و توسعه آن، می‌توان به اثرهای برجسته‌ای همچون (سلاورزی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷)، (قرائی و همکاران، ۱۳۹۷)، (قناد و رئیس پور، ۱۳۹۴)، (پیتمن و فیلیپس^۱، ۲۰۰۹)، (کالوس^۲، ۲۰۰۶)، (کمیسون اقتصادی- اجتماعی آسیای غربی^۳، ۲۰۰۴) و (آرنستین^۴، ۱۹۹۷) اشاره کرد. همچنین در زمینه همبودگی معرف‌های فقر و فضای جغرافیایی، می‌توان به اثرهای برجسته‌ای همچون (مانفل^۵، ۲۰۱۰)، (بیکیل^۶، ۲۰۱۰)، (اسکندری دو رباطی، ۱۳۸۷)، (پیدینا^۷، ۲۰۰۸)، (جوهری پور، ۱۳۸۷)، (کلهرنیا، ۱۳۸۷)، (رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۵)، (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۳)، (ماتیسیچ و مونسی^۸، ۲۰۰۴)، (کارمونا^۹ و همکاران، ۲۰۰۲) و (دتر و کیب^{۱۰}، ۲۰۰۰) اشاره کرد به‌طور کلی، پژوهش‌های انجام‌گرفته بیشتر جنبه‌های نظری اجتماعات محلی و همچنین همبودگی معرف‌های فقر و فضای جغرافیایی بررسی شده و به نسبت مقالات کمتری در زمینه‌ی ظرفیت‌های محله‌ای (همبودگی معرف‌های فقر و فضای جغرافیایی) انجام شده است.

شیرمحمدی و پیری (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی شاخص‌های ظرفیت‌سازی توسعه پایدار اجتماع محلی با تحلیل عاملی (مطالعه موردی: شهرک کارمندان و اسلام‌آباد زنجان) به این نتیجه رسیدند که شهرک کارمندان و محله اسلام‌آباد زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی- محیطی متفاوتی دارند؛ و رابطه معنی‌داری بین متغیرهای مؤثر در زمینه ظرفیت‌سازی وجود دارد. اسکندری ثانی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان ظرفیت توسعه اجتماعات محلی در کاهش فقر شهری و عوامل مؤثر بر توسعه آن مورد شناسی: نعمت‌آباد تهران (محلات جنوبی شهر تهران) به این نتیجه رسیدند که خانوارهای با وضعیت اقتصادی و تحصیلات متوسط، بعد خانوار وسیع‌تر، نرخ اشتغال بیشتر، سرپرستان با سن بالاتر، وابسته به اکثریت قومی و اقوام و آشنایان بیشتر در محله، بیشترین مشارکت و کمک را در بعد زمان و منابع مالی در توسعه اجتماعات محلی داشتند و این در حالی است که زنان سرپرست خانوار و مهاجرین واردشده در کمتر از دو سال اخیر کمترین مشارکت را در این فعالیت‌ها داشتند که در نهایت مشخص شد بین وضعیت و نوع خانوارها با توسعه اجتماع محلی رابطه معناداری وجود دارد. نصیری (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان راهبردهای کاهش فقر شهری با تأکید بر اجتماعات محلی (مورد پژوهی: محله بی‌سیم شهر زنجان) به

1. Pittman & Phlllips

2- aa llus

3. oonomSS&c oo mmssoom WeeeennAaaa

4 Anneeann

5. Manfel

6. aa ykal

7. Padna

8. Mattesshhh& Money

9. aa rmona

00 Derr & Cabe

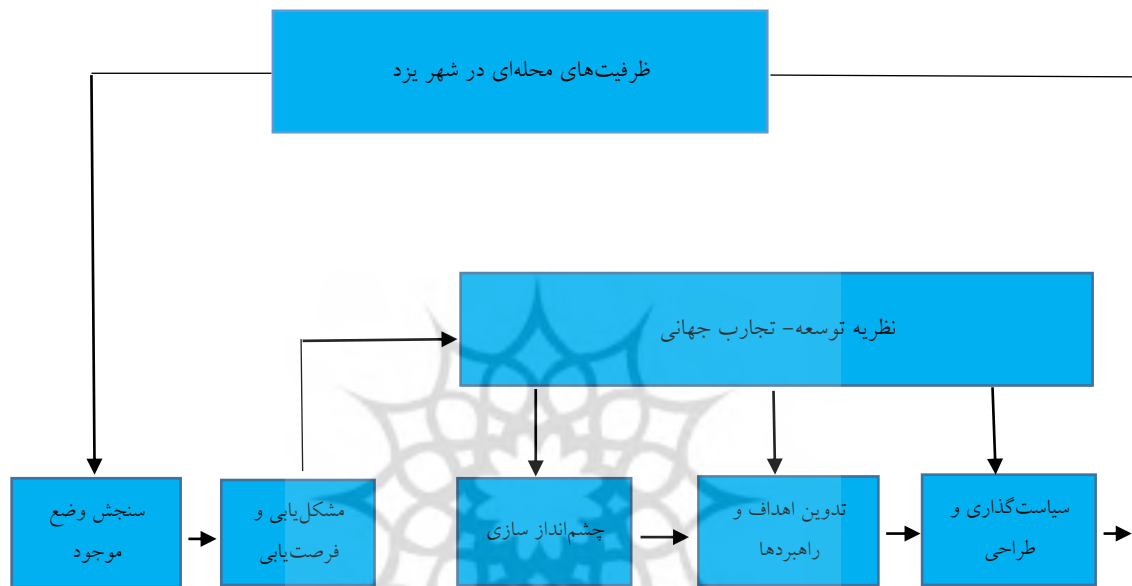
11 Akayo

22 ... y. n

33 Savar

پژوهش حاضر ارزیابی توسعه‌یافتگی و یا توسعه نیافتگی شهر یزد نیست؛ بلکه بالعکس می‌خواهد زمینه‌ها و بنیاد توسعه پایدار را از منظر ظرفیت‌سازی بررسی کند. همچنین می‌خواهد بداند که دو معرف کلان و عمومی فقر و فضا- مکان جغرافیایی چگونه ابزار مؤثر یا مانع مؤثر ظرفیت‌سازی را در شهر یزد فراهم می‌آورند.

نتایج حاصل از پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که برای توسعه اجتماعات محلی باید ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی، افزایش تمایل به مشارکت شهروندان، حس تعلق ساکنان، دسترسی به فرصت‌های اشتغال، مشارکت سرمایه‌گذاری در خدمات و زیرساخت‌های اجتماعی محلات فقیرنشین در دستور کار قرار گیرد. در این راستا و با توجه به مطالب فوق، هدف اصلی

شکل ۴. فرایند ظرفیت‌های محله‌های در شهر یزد

داده‌ها و روش کار

متغیرها و شاخص‌های پژوهش از طریق پرسشنامه‌ای بسته و در طیف لیکرت مورد سنجش آماری قرار گرفته است. منطق ناظر بر این تحقیق (متدولوژی) استدلال قیاسی است. به عبارت دیگر با استفاده از رهیافت این متدولوژی یعنی از کل به جزء حرکت کرده است. نظریه و تجربه ظرفیت‌های محله‌های در توسعه پایدار شهری نقطه شروع و پیمایش میدانی و یا تجربی این نظریه در شهر مورد مطالعه ارزیابی شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه سرپرستان خانوار شهر یزد است که در حال حاضر تعداد ۱۹۵ هزار ۱۳۴ نفر را شامل می‌شود. لذا برای کاهش حجم نمونه، با توجه به تعداد زیاد خانوارها، محدودیت زمانی و برای کاهش هزینه، از روش نمونه‌گیری استفاده شد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده بوده است. بنابراین، با استفاده از فرمول تعیین نمونه کوکران^۱، حجم نمونه به دست آمده ۳۸۳ نفر برآورده شد که

برای دقت بیشتر به ۵۰۰ نفر افزایش یافت. برای پایایی ابزار از آلفای کرونباخ استفاده شد. این ضریب اعتبار و دقت ابزار سنجش را مورد آزمون قرار می‌دهد بر این اساس ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه طراحی شده ۰/۷۸۴ درصد است که این مسئله نشان‌دهنده پایایی بالای سؤالات پرسشنامه و همبستگی درونی سؤالات برای سنجش متغیرهای تحقیق است؛ و به منظور تجزیه و تحلیل شاخص‌های گردآوری شده از نرم‌افزار^۲ SPSS استفاده و از روش آماری آزمون تی تک نمونه‌ای^۳ بهره گرفته شد.

1. $(N.t^2.p(1-p)) / (N.d^2+t^2.p(1-p))_n$
 2. Statistical package for social science
 3. One-sample T Test

در این پژوهش، ظرفیت‌های محله‌ای شامل ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی، ظرفیت‌سازی اقتصادی، ظرفیت‌سازی اجتماعی-فرهنگی و ظرفیت‌سازی سیاسی متغیر مستقل تحقیق بیان شده‌اند. همچنین توسعه پایدار متغیر وابسته پژوهش است که طبق تعریف، تغییرات آن در جامعه آماری (شهر یزد) به دنبال تغییرات ظرفیت‌سازی اجتماعی است و ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی و کالبدی-محیطی دارد. شاخص‌های هر یک از بخش‌های متغیر مستقل در (جدول ۱) آمده است.

شامل در این پژوهش، ظرفیت‌های محله‌ای شامل ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی، ظرفیت‌سازی اقتصادی، ظرفیت‌سازی اجتماعی-فرهنگی و ظرفیت‌سازی سیاسی متغیر مستقل تحقیق بیان شده‌اند. همچنین توسعه پایدار متغیر وابسته پژوهش است که طبق تعریف، تغییرات آن در جامعه آماری

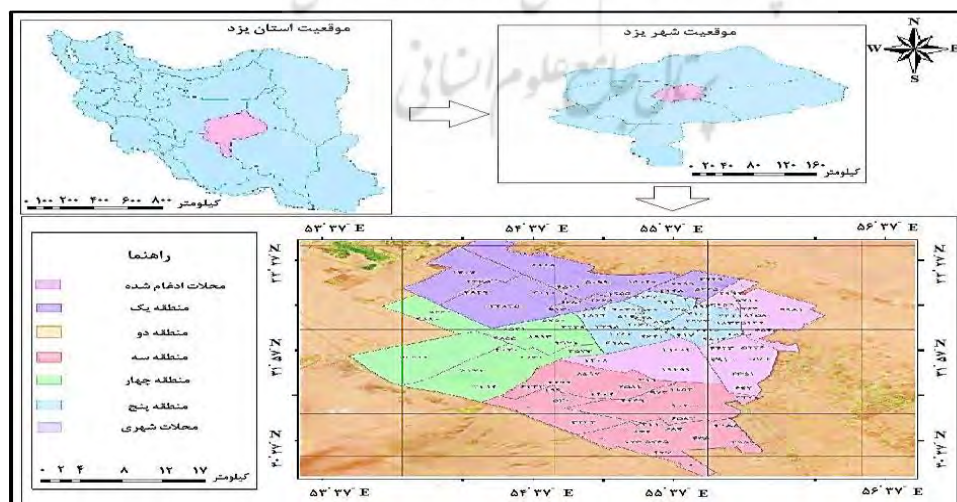
جدول ۱. متغیرها و شاخص‌های پژوهش

متغیر	شاخص‌ها
ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی	تجمیع قطعات خرد، تعریض خیابان و کوچه‌های کم‌عرض، توزیع مناسب کاربری‌ها و خدمات شهری، بهداشت محیط، مبلمان شهری مناسب و متنوع، طراحی شهری، موضوع استفاده مناسب از رنگ در طراحی کالبدی، نمای ساختمان‌ها، فضای عمومی و حیات مدنی، فضاهای مناسب ورزشی و تفریحی.
ظرفیت‌سازی اقتصادی	درآمد ماهانه و سالانه، بار تکفل، توانمندسازی و کارآفرینی، مالکیت زمین و مستغلات، مالکیت خودرو، اشتغال در بخش خدمات، صنعت و کشاورزی.
ظرفیت‌سازی اجتماعی-فرهنگی	سواد شش‌گانه مورد استناد سازمان ملل، سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت اجتماعی و ...)، کتاب‌خوانی، موسیقی، آشنایی با بزرگان ادبیات جهان، مسافرت‌های خارج از کشور، شکیبایی و صبر در برابر معایب و مشکلات.
ظرفیت‌سازی سیاسی	تشکیل گروه سیاسی و عضویت در گروه‌های سیاسی منتقد، مشارکت در انتخابات، فعالیت وجدانه در ستادهای انتخاباتی، پیگیری اخبار سیاسی.

منبع: یافته‌های تحقیق، اقتباس از شیرمحمدی، ۱۳۹۵

طول، ۵۴ درجه و ۱۷ دقیقه و ۱۳ ثانیه تا طول ۵۴ درجه و ۲۳ دقیقه و ۳۳ ثانیه شرقی در مرکز استان قرار دارد و شامل پنج منطقه شهری است (شکل ۵). بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۹۵ جمعیت شهر یزد در مجموع ۶۵۶ هزار و ۴۷۴ نفر است که این تعداد در ۱۹۵ هزار و ۱۳۴ خانوار زندگی می‌کنند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

استان یزد از شمال در همسایگی استان‌های سمنان و خراسان رضوی، از جنوب استان کمان، از شرق استان خراسان جنوبی و از غرب استان اصفهان است. این استان در میانه‌ی فلات داخلی ایران واقع شده است. همچنین، شهر یزد با مساحتی بالغ بر ۱۵۰ کیلومتر مربع در بین عرض ۳۱ درجه ۴۷ دقیقه و ۵۷ ثانیه تا عرض ۳۱ درجه و ۵۵ دقیقه و ۴۱ ثانیه شمالی و بین

شکل ۵. موقعیت محدوده جغرافیایی پژوهش

شرح و تفسیر نتایج

در این پژوهش به منظور ظرفیت‌های محله‌های زمینه‌ساز توسعه پایدار شهری در محدوده مورد مطالعه: همبودگی معرف‌های فقر و فضای جغرافیایی، از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است: آزمون تی تک نمونه‌ای زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که یک نمونه از جامعه وجود دارد و میانگین آن را با یک حالت و یا حتی یک عدد فرضی و مورد انتظار مقایسه شود. بنابراین با توجه به این مورد و نرمال بودن توزیع داده‌ها در این پژوهش، برای آزمون اینکه آیا میانگین ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی، ظرفیت‌سازی اقتصادی، ظرفیت‌سازی اجتماعی-فرهنگی و ظرفیت‌سازی سیاسی در سطح اطمینان ۹۵ درصد با میانگین مورد انتظار (۴) برابر است یا نه، از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است.

در پژوهش حاضر با توجه به طیف لیکرت، کمترین نمره ۱، نمره متوسط ۳ و بیشترین نمره ۵ قرار گرفت بنابراین میانگین مورد انتظار پژوهش (ظرفیت‌سازی‌ها در حد متوسط به بالا)، نمره ۴ قرار گرفته است.

در اینجا با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داده می‌شود که نسبت موجود میان میانگین‌های مشاهده شده با میانگین‌های مورد انتظار ما نسبتی قابل‌تعمیم به نمونه‌های دیگر یا صرفاً محدود به نمونه مورد مشاهده ما است. چنان‌که در ادامه نشان داده شد، نسبت به دست‌آمده میان میانگین مشاهده شده با میانگین مورد انتظار متغیرهای ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی، ظرفیت‌سازی اجتماعی-فرهنگی، ظرفیت‌سازی اقتصادی و ظرفیت‌سازی سیاسی نسبتی قابل‌تعمیم به نمونه‌های دیگر است.

برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی

کالبدی-محیطی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

با توجه به خروجی جداول (۲ و ۳) و مقدار سطح معناداری به دست‌آمده که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است، می‌توان نتیجه

گرفت که میانگین ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی در شهر یزد با میانگین مورد انتظار متفاوت است و چون سطوح بالا و پایین اختلاف‌ها کمتر از صفر است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت میزان ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی در توسعه پایدار شهر یزد تأثیر مثبت دارد. در نتیجه می‌توان گفت در شهر یزد میزان تجمع قطعات خرد که از برنامه کارآمد برای توزیع زمین؛ تعریض خیابان و کوچه‌های کم‌عرض با توجه به ضوابط و مقررات طرح و گذر بندی (احداث و توسعه معابر) مقررات معابر شهری (عرض، طول، پخ و غیره) طبقه‌بندی خیابان‌ها؛ توزیع مناسب کاربری‌ها و خدمات شهری از مهم‌ترین نشانه‌های عدالت اجتماعی؛ بهداشت محیط که کنترل عواملی از محیط زندگی که به نحوی در رفاه و سلامت بدنی روانی و اجتماعی انسان تأثیر دارند یا خواهند داشت؛ میلان شهری مناسب و متنوع بخش عمده از عناصر تشکیل‌دهنده سیمای شهر؛ طراحی شهری فرایندی که به شکل‌دهی فیزیکی بافت‌های مختلف با رویکرد ساختارگرایی به ایجاد اماکن متعدد می‌پردازد؛ طراحی ساختمان‌ها، فضاها و چشم‌اندازها و نهایتاً جریانی را به راه می‌اندازد که به عمران و آبادی شهری کمک می‌کند؛ موضوع استفاده مناسب از رنگ در طراحی کالبدی رنگ‌ها که می‌توانند به شیوه‌های مختلف تأثیراتی بنیادین در زندگی بر جای گذارند از جمله تأثیر بر احساسات؛ نمای ساختمان‌ها مهم‌ترین بخش طراحی ساختمان زیرا چارچوب کار برای بقیه اجزای ساختمان را مشخص می‌کند؛ فضای عمومی و حیات مدنی به فضاهای بیرونی که فرصت‌هایی را برای تفریح، تفرج در فضای طبیعی، حوزه‌هایی جهت اتفاق ویژه و مجالی برای فراغت از شهر را برای تنفس ایجاد می‌کند و فضاهای مناسب ورزشی و تفریحی به‌عنوان فضاهای اجتماعی مناسب که در ارتباط مستقیم با افراد هستند؛ در توسعه پایدار تأثیر مثبت دارند.

جدول ۲. آماره‌های مربوط به آزمون تی تک نمونه‌ای در شهر یزد

میانگین خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۰/۲۴۵۳۱	۳/۱۸۰۷۴	۲/۲۶۶۷	۵۰۰	ظرفیت‌سازی کالبدی-محیطی

جدول ۳. برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی کالبدی - محیطی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

مقدار مقایسه شده = ۴						T	ظرفیت‌سازی کالبدی - محیطی
فاصله اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	۴۹۹		
پایین تر	بالا تر						
-۴/۴۲۷۸	-۱/۸۵۳۱	-۱/۷۳۳۳۲	۰/۰۰۱	۴۹۹	-۱/۶۶۳		

بار تکفل یا شاخص نسبت وابستگی که برتری افراد شاغل بر شاغل را نشان می‌دهد؛ توانمندسازی و کارآفرینی فرایندی است که افراد به‌منظور دستیابی به کنترل بیشتر بر زندگی خود چه توسط خودشان چه به کمک دیگران هدایت شوند؛ مالکیت زمین و مستغلات و مالکیت خودرو که بازارهای هردو اثر مستقیم در اقتصاد دارد و اشتغال در بخش خدمات، صنعت و کشاورزی که بیشترین اشتغال مربوط به صنعت است بعد خدمات و در آخر کشاورزی است؛ در توسعه پایدار تأثیر مثبت و ماندگار دارند.

برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی اقتصادی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است می‌توان نتیجه گرفت که میانگین ظرفیت‌سازی اقتصادی در شهر یزد با میانگین مورد انتظار متفاوت است و چون سطوح بالا و پایین اختلاف‌ها کمتر از صفر است، بنابراین میانگین ظرفیت‌سازی اقتصادی در توسعه پایدار شهر یزد تأثیر مثبت و ماندگار دارد (جدول ۴ و ۵). در نتیجه می‌توان گفت در شهر یزد میزان درآمد ماهانه و سالانه که یک فرد یا شرکت در ماه یا سال از محل کالاها یا خدماتی که برای دیگران فراهم کرده یا

جدول ۴. آماره‌های مربوط به آزمون تی تک نمونه‌ای در شهر یزد

میانگین خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	ظرفیت‌سازی اقتصادی
۰/۲۳۵۴۱	۳/۹۶۰۵۳	۲/۹۵۳۲	۵۰۰	

جدول ۵. برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی اقتصادی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

مطلوبیت عددی ظرفیت مورد آزمون = ۴						T	ظرفیت‌سازی اقتصادی
فاصله اطمینان ۹۵ درصد		اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	۴۹۹		
پایین تر	بالا تر						
-۰/۴۵۶۴	-۲/۳۹۰۰	-۱/۰۴۶۸۱	۰/۰۰۲	۴۹۹	-۱/۰۵۴		

سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت اجتماعی و ...); کتاب‌خوانی که باعث مهارت‌های فکری، ساخت کلمات، بهبود مهارت‌های نگارشی و ارتباطی می‌شود؛ موسیقی که یکی از فعالیت‌های بشر که عناصر تشکیل‌دهنده آن صدا و سکوت است؛ آشنایی با بزرگان ادبیات جهان و برگزیدگان جوایز ادبی جهان از جمله نوبل ادبیات؛ مسافرت‌های خارج از کشور به مسافرت‌هایی که خارج از مرز کشور باشد و شکیبایی و صبر در برابر معایب و مشکلات؛ در توسعه پایدار تأثیر مثبت دارند.

برآورد معناداری سطح ظرفیت‌سازی اجتماعی - فرهنگی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

با توجه به خروجی جداول (۶ و ۷) و مقدار سطح معناداری به‌دست‌آمده که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است می‌توان نتیجه گرفت که میانگین ظرفیت‌سازی اجتماعی - فرهنگی در شهر یزد با میانگین مورد انتظار متفاوت است و چون سطوح بالا و پایین اختلاف‌ها کمتر از صفر است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که میانگین ظرفیت‌سازی اجتماعی - فرهنگی در توسعه پایدار شهر یزد تأثیر مثبت دارد. در نتیجه می‌توان گفت در شهر یزد میزان سواد شش‌گانه مورد استناد ساز ملل که شامل سواد عاطفی، ارتباطی، مالی، رسانه، آموزش و پرورش و رایانه است؛

جدول ۶. آماره‌های مربوط به آزمون تی تک نمونه‌ای در شهر یزد

تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
۵۰۰	۱/۰۹۵۱	۴/۵۷۲۱۷	۰/۲۷۳۰۹

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۷. برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی اجتماعی- فرهنگی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

مطلوبیت عددی ظرفیت مورد آزمون = ۴					
T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
				پایین‌تر	بالا‌تر
-۳/۳۵۶	۴۹۹	۰/۰۰۱	-۲/۹۰۴۹۹	-۵/۵۲۱۱	-۳/۹۵۸۴

منبع: یافته‌های تحقیق

است متشکل از اشخاص حقیقی که با برنامه مشخص در جهت کسب و مشارکت در قدرت سیاسی و نقد و اصلاح آن، در چهارچوب قوانین و مقررات نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس مرامنامه و اساسنامه مصوب خود در سطح شهر فعالیت می‌کند؛ مشارکت در انتخابات که نشانه وفاداری مردم به حاکمیت موجود و همچنین احساس رضایت آن‌ها از سیستم حاکم بر کشور و تلاش برای بهتر شدن وضعیت کشور است؛ فعالیت مجدانه در ستادهای انتخاباتی و پیگیری اخبار سیاسی؛ در توسعه پایدار تأثیر مثبت و معنی‌داری دارند.

برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی

سیاسی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

با توجه به سطح معناداری به‌دست‌آمده که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است می‌توان نتیجه گرفت که میانگین ظرفیت‌سازی سیاسی در شهر یزد با میانگین مورد انتظار متفاوت است و چون سطوح بالا و پایین اختلاف‌ها کمتر از صفر است، بنابراین میانگین ظرفیت‌سازی سیاسی در توسعه پایدار شهر یزد و ابعاد آن تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد (جدول ۸ و ۹). در نتیجه می‌توان گفت در شهر یزد میزان تشکیل گروه سیاسی و عضویت در گروه‌های سیاسی منتقد، تشکیلاتی

جدول ۸. آماره‌های مربوط به آزمون تی تک نمونه‌ای در شهر یزد

تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای استاندارد
۵۰۰	۳/۱۱۵۱	۲/۴۵۲۳۱	۰/۲۴۱۱۲

جدول ۹. برآورد معناداری سطح تفاوت مؤلفه ظرفیت‌سازی سیاسی از میانگین مورد انتظار در شهر یزد

مطلوبیت عددی ظرفیت مورد آزمون = ۴					
T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
				پایین‌تر	بالا‌تر
-۰/۲۳۴	۴۹۹	۰/۰۰۰	-۰/۸۸۴۹۶	-۳/۵۱۲۳	-۱/۵۱۹۴

و ظرفیت‌های محله‌ای در شهر یزد رابطه معناداری وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

ظرفیت‌های محله‌ای یکی از پارادایم‌های فکری مهم در زمینه

با توجه به داده‌های جداول ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸ و ۹ و آزمون تی تک نمونه‌ای به‌دست‌آمده، به این نتیجه رسیده شده است که بین مکانیسم ایجاد و برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری

برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری و ظرفیت‌های محله‌ای در شهر یزد رسیده است و می‌توان گفت در محدوده‌ی مورد مطالعه پژوهش هم زمینه‌های کالبدی- محیطی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و سیاسی متفاوتی دارد.

با نتایج تحقیق اسکندری ثانی و همکاران (۱۳۹۳) که به این نتیجه رسیدند، خانوارهای با وضعیت اقتصادی و تحصیلات متوسط، بعد خانوار وسیع‌تر، نرخ اشتغال بیشتر، سرپرستان باسن بالاتر، وابسته به اکثریت قومی و دارای اقوام و آشنایان بیشتر در محله، بیشترین مشارکت و کمک را در بعد زمان و منابع مالی در توسعه اجتماعات محلی داشتند و این در حالی است که زنان سرپرست خانوار و مهاجرین کمتر از دو سال اخیر کمترین مشارکت را در این فعالیت‌ها داشتند که در نهایت مشخص شد بین وضعیت و نوع خانوارها با توسعه اجتماع محلی رابطه معناداری وجود دارد، مطابقت دارد. زیرا در پژوهش صورت گرفته به‌روشنی دیده‌شده است که با توجه به معناداری مکانیسم ایجاد و برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری و ظرفیت‌های محله‌ای در محدوده‌ی مورد مطالعه، مشارکت بین خانوارها و توسعه‌ی اجتماعات محلی باید وجود داشته باشد که می‌توان رابطه معناداری بین مشارکت خانوارها و توسعه‌ی اجتماعات محلی استنباط کرد.

با نتایج تحقیق نصیری (۱۳۹۳) که همبستگی و معناداری بین عدم مشارکت و فقر شهری وجود دارد، رابطه‌ی مستقیمی دارد چون، در این پژوهش باید ظرفیت‌های محله‌ای در راستای توسعه‌ی پایدار شهری و کاهش سیاست‌های فقر شهری صورت گیرد و این خود حاکی از آن است که بین مشارکت مردم و توسعه پایدار شهری رابطه مستقیمی دارد که بدون این رابطه دستیابی به توسعه پایدار شهری مقدور نیست و فقر شهری حاصل می‌شود.

با نتایج محمدی و روستا (۱۳۸۷) که بین مبارزه با چالش‌های فقر شهری و ارتقای توانمندی اجتماعات محلی رابطه معناداری وجود دارد همانند نتایج تحقیق نصیری، با این پژوهش که به نتیجه‌ی ظرفیت‌های محله‌ای در راستای توسعه‌ی پایدار و کاهش سیاست‌های فقر شهری رسیده است و آن را امری ضروری می‌داند، رابطه‌ی مستقیمی دارد و بدون این رابطه دستیابی به توسعه پایدار شهری مقدور نیست و فقر شهری حاصل می‌شود.

با نتایج عارفی (۱۳۸۰) که موفقیت توسعه‌ی اجتماعات محلی شهر لس آنجلس را در افزایش تمایل به مشارکت شهروندان و حس تعلق ساکنان می‌داند و بر شکل‌گیری

توسعه پایدار به حساب می‌آید. بنابراین توسعه اجتماعات محلی به‌مثابه یک فرایند و به‌عنوان ابزاری در ارتقای مشارکت و حکمروایی مردم‌سالارانه در زمینه‌های مختلف اجتماعی به کار گرفته می‌شود. در نهایت، توسعه اجتماع‌محور را می‌توان به‌مثابه فرایندی محسوب کرد که به‌موجب آن گروه‌های اجتماع محلی قادر به کنترل تصمیمات و تخصیص منابع از بالا جهت توسعه محلی شوند. چنین تعریفی در واقع توسعه اجتماع را فرایندی آموزشی می‌داند که شهروندان را قادر می‌سازد با تصمیم‌گیری گروهی به مشکلات خود بپردازند. بر اساس رویکرد توسعه پایدار، توسعه زمانی می‌تواند پایدار باشد که بتواند هم نیازهای اقتصادی و مادی و هم نیازهای اجتماعی و فرهنگی و روانی مردم، در حال و آینده را پاسخ گوید. از این منظر، زمین دارای خواص و ویژگی‌های کالایی، فضای- کارکردی، زیباشناختی و فعالیتی دارد که باید در برنامه‌ریزی شهری مورد توجه اساسی قرار گیرد. این دیدگاه معتقد است اگرچه احیای کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در تعامل و مرتبط با یکدیگرند اما احیای اجتماعی را می‌توان جنبه کارکردی و ضامن احیای اجتماعات محلی تلقی کرد. این اقدام مهم باید در قالب راهبردهای مدون برنامه‌ریزی شده و یا با هدف حفظ جنبه‌های کالبدی- محیطی، اقتصادی و سیاسی نمود پیدا کند. گسیختگی اجتماعی و فضایی زمینه‌های نامساعدی برای توسعه پایدار از یکسو و زمینه‌سازی ظرفیت‌سازی اجتماع محلی از سوی دیگر است. شهر یزد زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی و محیطی متفاوتی دارد که شرح و تفسیر نتایج پژوهش، بر این موضوع صحنه می‌گذارند. همچنین آزمون تی تک نمونه‌ای بر رابطه معنی‌داری بین توسعه پایدار و ظرفیت‌های محله‌ای شهر یزد تأکید می‌کند.

نتایج این پژوهش در زمینه‌ی ظرفیت‌های محله‌ای زمینه‌ساز توسعه پایدار شهری محدوده مورد مطالعه: همبودگی معرف‌های فقر و فضای جغرافیایی با نتایج سایر محققین که در بخش پیشینه‌ی پژوهش به آن‌ها اشاره گردید، همخوانی و در یک راستا است.

با نتایج تحقیق شیرمحمدی و پیری (۱۳۹۵) که به این نتیجه رسیدند که شهرک کارمندان و محله اسلام‌آباد دارای زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی- محیطی متفاوتی هستند و رابطه معنی‌داری بین متغیرهای مؤثر در زمینه ظرفیت‌سازی وجود دارد، رابطه مستقیمی دارد چون در این پژوهش، به نتیجه‌ی معناداری مکانیسم ایجاد و

در انگاره‌های خطی و تقلیل‌گرایانه توسعه شهری اجتماعات محلی و گروه‌های محروم از منابع اقتصادی در مشاغل غیررسمی و خارج از عرف رایج متن شهری ساکن هستند. درحالی‌که در رهیافت‌های موازی توسعه اجتماعی و انسانی اجتماعات محلی و فقرای شهری بخشی از فرایند توسعه اجتماعی شهر قلمداد می‌شود. همچنین می‌توان گفت که در شهر یزد، ارزش‌ها و احساسات اهالی، عامل عمده‌ای در دخالت آن‌ها برای خلق محیط‌های جدید، فعالیت‌ها و کنش‌های جمعی و مشارکتی محسوب می‌شود. در گذشته محلات دارای گروه‌های اجتماعی و قلمرو مشخص، محیط فیزیکی معین، هویت شناخته‌شده توسط ساکنین، کنش‌های متقابل کارکردی و ساختاری و با مجموعه‌ای از ارزش‌های خاص و متعدد و مرتبط با این ساختار در مورد ساکنین بوده است. ذات محله با تجمع اشتراکات، روحیه جمعی، نظام وابستگی‌ها و روابط همسایگی قوی، هویت خودجوش که خود احساس تعلق و تعصب به محیط زندگی، رقابت و درون‌گرایی محله‌ای راموجب می‌شده، عجین بوده است؛ اما به دلیل مشکلات ناشی از توسعه فیزیکی شهر یزد در ۴۰ سال اخیر و ماهیت اجتماعی ساکنین، مبنی بر وجود پدیده مهاجرت ساکنان بومی از بافت قدیم و جایگزینی مهاجرین افغانی و عرب و بالطبع استقرار گروه‌های کم‌درآمد در این محلات؛ تعاملات قوی اجتماعی گذشته و حس همبستگی آن زمان به‌هیچ‌وجه نمی‌تواند ضمانت اجرایی برای زمان‌های آتی در شهر یزد داشته باشد.

ازجمله پیشنهادها پژوهش می‌توان به: توانمندسازی مردم محلی، شکل‌گیری هیئت‌امنانی محلی، تدوین طرح‌های توسعه منطقه‌ای مشارکتی، فرهنگ‌سازی و نهادسازی انجام مذاکره میان مردم، مسئولین و سرمایه‌گذاران، تقویت سرمایه اجتماعی و بهبود استانداردهای زندگی اجتماعات محلی، برنامه‌ریزی فضایی- مکانی خرد محلات شهری با توجه به زمینه‌های متنوع فرهنگی و اجتماعی- اقتصادی، بهبود مکانی محلات فقیر و تجمیع قطعات خرد برای بازآفرینی محلات، ایجاد فضاهای کنش جمعی و پویایی حیات مدنی و اجتماعی، تأکید بر سرمایه اجتماعی محلات و تقویت سواد عاطفی و اجتماعی و رفتاری مردم و شهروندان، ظرفیت‌سازی اقتصادی و اشتغال و افزایش درآمد اشاره کرد.

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر عیسی پیری استادیار محترم دانشگاه زنجان به خاطر هم‌فکری در انتخاب موضوع تشکر نمایند.

شبکه‌های اجتماعی تأکید می‌کند و درنهایت مشخص شد که بین مشارکت شهروندان و شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی رابطه مستقیمی وجود دارد، مطابقت دارد به دلیل اینکه در این پژوهش عامل توسعه اجتماعات محلی را مشارکت شهروندان می‌داند و به این نتیجه رسیده است که بین این دو رویکرد رابطه معناداری وجود دارد.

این پژوهش نیز با نتایج آکایو (۲۰۱۰) که برنامه‌ریزی اجتماع‌محور توجه به فقرای شهری و به‌نوعی سرمایه‌گذاری در خدمات و زیرساخت‌های اجتماعی محلات فقیرنشین را فراهم می‌آورد و اثبات رابطه معناداری بین سرمایه‌گذاری در خدمات و زیرساخت‌های اجتماعی محلات فقیرنشین، مطابقت دارد. زیرا در این پژوهش با ایجاد ظرفیت‌های محله‌ای در راستای توسعه‌ی پایدار شهری، سیاست‌های کاهش فقر شهری قابل دستیابی است. بعبارت دیگر با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های اجتماعی، بستر توسعه اجتماعات محلی فراهم و اثرات آن منجر به تعدیل فقر در فضای شهری می‌شود.

با نتایج کریون (۲۰۱۰) که برنامه‌ریزی اجتماع‌محور می‌تواند منجر به ارتقای پاسخگویی به صدای فقرا، برقراری پیوند و رابطه بین آن‌ها با نهادهای اداره محلی شود رابطه مستقیمی دارد. در این پژوهش برای رسیدن به توسعه اجتماعات محلی باید مشارکت مردم با سازمان‌ها و نهادهای اداری صورت پذیرد تا بتوان در فضای جغرافیایی فقر تعدیل و به دستیابی به توسعه پایدار فراهم شود.

با نتایج ساور (۲۰۱۰) که توانمندسازی اجتماع محلی، سبب دسترسی به فرصت‌های اشتغال، درآمد و مشارکت مؤثر در طرح‌های شهری شده است و در مجموع به این نتیجه رسیده است که رابطه مستقیمی بین توانمندسازی اجتماع محلی و دسترسی به شغل، درآمد مطابقت دارد چون در این پژوهش به این نتیجه رسیده است که با توجه به معناداری مکانیسم ایجاد و برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری و ظرفیت‌های محله‌ای در محدوده‌ی مورد مطالعه، مشارکت بین خانوارها و توسعه‌ی اجتماعات محلی باید وجود داشته باشد و هرچه توانمندسازی اجتماعات محلی در فضای شهری بیشتر باشد، دسترسی افراد به شغل و درآمد و در مجموع رفاه اجتماعی بیشتر می‌شود.

در این راستا و با توجه به مطالب فوق به این استدلال رسیده شده است که همان‌گونه که در عرصه ملی شاخص‌های اقتصادی یگانه مرجع سنجش توسعه ملی است، در عرصه توسعه شهری نیز تمام روابط اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی شهروندان به گسترش کالبدی و فیزیکی شهر تقلیل می‌یابد.

منابع

- محلله‌ای (مطالعه موردی شهر ایلام). برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۳ (۵)، ۱۳۳-۱۲۰.
- شیرمحمدی، مینا (۱۳۹۵). ظرفیت‌سازی توسعه اجتماع محلی در راستای توسعه پایدار: همبودگی متغیرهای زمینه‌ای فقر و فضای جغرافیایی مطالعه موردی: شهرک کارمندان و اسلام آباد زنجان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، گروه جغرافیا، دانشکده برنامه‌ریزی شهری- آمایش شهری، دانشگاه زنجان.
- شیرمحمدی، مینا و پیری، عیسی (۱۳۹۵). ارزیابی شاخص‌های ظرفیت‌سازی توسعه پایدار اجتماع محلی (مطالعه موردی: شهرک کارمندان و اسلام‌آباد زنجان). دومین کنفرانس ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی، معماری و شهرسازی نوین، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.
- عارفی، مهیار (۱۳۸۰). به‌سوی رویکرد دارای مینا برای توسعه اجتماعات محلی. ترجمه نوین تولایی. نشریه هنرهای زیبا، ۱ (۱۰)، ۳۳-۲۲.
- عبداللهی، محمد (۱۳۸۰). توسعه اجتماعی از دیدگاه جامعه‌شناسی امروزی. اولین همایش توسعه اجتماعی برگزارکننده: دفتر امور اجتماعی وزارت کشور، تهران: علمی و فرهنگی.
- قرائی، آزاده، زبردست، اسفندیار و ماجدی، حمید (۱۳۹۷). تبیین ارتباط میان فرم شهر و پایداری اجتماعی (نمونه موردی: مناطق ۲۲ گانه شهر تهران). برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۳ (۷)، ۹۳-۷۹.
- قناد، فاطمه و رئیس‌پور، شمسیه (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی توسعه اجتماع محلی محله سنگلج. مطالعات شهر و منطقه، ۱ (۱)، ۲۴-۱.
- کلهرنیا، بیژن (۱۳۸۷). مطالعات ارتقاء و توانمندسازی بافت‌های فقر نشین شهری. هفت شهر، ۲ (۲۲)، ۴۸-۳۰.
- محمدی، علیرضا و روستا، مجید (۱۳۸۷). توسعه اجتماع-محور سازوکاری برای ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی. هفت شهر، ۲ (۲۳)، ۱۰۵-۸۸.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوذ و مسکن. شهر یزد.
- نصیری، اسماعیل (۱۳۹۳). راهبردهای کاهش فقر شهری با تأکید بر اجتماعات محلی (مورد پژوهی: محله بی‌سیم شهر زنجان). مطالعات برنامه‌ریزی شهری، ۲ (۷)، ۱۲۵-۱۰۷.
- ابراهیم‌زاده، عیسی، بریمانی، فرامرز و نصیری، یوسف (۱۳۸۳). حاشیه‌نشینی و راهکارهای تعدیل آن (مورد شناسی: کریم‌آباد زاهدان). جغرافیا و توسعه، ۲ (۳)، ۱۴۳-۱۲۱.
- احدنژاد روستی، محسن، یاری‌قلی، وحید و اوجاقلو، روح‌الله (۱۳۹۳). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه‌ی پایدار محلی (مورد مطالعه: محله‌ی نارمک تهران). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۴ (۱۲)، ۵۰-۲۵.
- اسکندری‌ثانی، محمد، سجادی، ژیلا و صرافی، مظفر (۱۳۹۳). ظرفیت توسعه اجتماعات محلی در کاهش فقر شهری و عوامل مؤثر بر توسعه آن مورد شناسی: نعمت‌آباد تهران (محللات جنوبی شهر تهران). مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۴ (۱۵)، ۲۱-۱.
- اسکندری دو رباطی، زهرا (۱۳۸۷). فقرای شهری و دردسر تئوری. رفاه اجتماعی، ۲ (۶۱۵)، ۱۵۳-۱۴۰.
- جواهری‌پور، مهرداد (۱۳۸۷). چالش‌های فقر شهری. رفاه اجتماعی، ۲ (۶)، ۱۲۸-۱۱۱.
- جواهری‌پور، مهرداد و داورپناه، بابک (۱۳۸۴). سکونتگاه‌های ناپایدار اقشار کم‌درآمد شهری. هفت شهر، عمران و بهسازی شهری، ۳ (۸)، ۹۵-۸۲.
- رستم‌آبادی، سمیه (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهری با تأکید بر بعد اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. گروه جغرافیا. دانشکده برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- رضازاده، راضیه، محمدی آیدغمیش، فاطمه و رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۲). نقش رویکرد دارایی مینا در توسعه پایدار محلی (مطالعه موردی: محله امامزاده حسن تهران). مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، ۱۰ (۲۵)، ۴۸-۳۹.
- رفیعیان، مجتبی، توکلی، مرتضی و هودسنی، هانیه (۱۳۸۵). کاربرد متدلوژی گروه‌های بحث در مطالعات توانمندسازی محللات غیررسمی شهری. هنرهای زیبا، ۱ (۲۶)، ۵۶-۴۷.
- رفیعیان، مجتبی، خدائی، زهرا و داداش‌پور، هاشم (۱۳۹۳). ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی به‌مثابه‌ی رویکردی در توانمندسازی نهادهای اجتماعی. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۱ (۲)، ۱۶۰-۱۳۳.
- سلاورزی‌زاده، محمد، شیخی، حجت و شکاری، زینب (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار

- Akayo, F. (2010). Slums in Africa. (*new approach*) *World Bank*, 20-32.
- Andrews, R. (2008). Civic Engagement, Ethnic Heterogeneity and social capital in urban areas: evidence from England. *urban affairs review*, 44 (3), 428- 440.
- Arnstein, S. (1997). A Ladder of Citizen participation. *Journal of American Institute of Planners*, 6 (9), 35- 89.
- Baykal, N. (2010). urban poverty in Asia. *China, Sing no Press*, 42-46.
- Bellah, R. (1963). Reflection on the Protestant Ethic Analogy in Asia. *Journal of Social Issue*, Jan, 33-45.
- Carmona, M., Punter, J., Chapman, D. (2002). from Design policy to Design Quality. *UCL & Cardiff University*, 21-55.
- Crayon, S. (2010). *The solution and problems for housing the poor*. University of Sheffield, 79.
- Detr and Cabe. (2000). *By Design, Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice*. London, Thomas Telford, 61-114.
- Economic and Social Commission for Western Asia "ESCWA". (2004), *Community-Driven As an Integrated Social Policy at the Local Level*. United Nation.
- Geertz, C. (1956). *The Development of The Javanese Economy: A social- cultural Approach*. Mass, MIT Center for International Studies.
- Habermas, J. (1979). *Communication and The evolution Of Society*. Boston: Beacon Press, Translated By: McCarthy.
- Habermas, J. (1984). *On Reconstruction of Historical Materialism*. Tr. By Shapiro Heinemann, London.
- Harding, R. (2006). ecologically sustainable development: origins. *implementation and challenges, Desalination*, 9 (187), 229-239.
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and City*. Oxford Press.
- Jacobs, J. (1961). *the death and life of great American cities*. New York.
- Kallus, R. (2006). What is a neighborhood? The structure and function of an idea Environment and planning. *Planning and Design*, 2 (27), 815-826.
- Kaplan, R.S. (1999). Transforming the balanced scorecard from performance measurement to strategic.
- Karl, M. (1976). Capital: A Critique of Political Economy. *ed. Frederick Engels, New York: Modern Library*, no date, first published, 21-25.
- Land, B. (1976). *Our common future*. report to UN.
- Manfel, H. (2010). *Housing the urban poor policy*. London and New Jersey, 74.
- Marx, K. (1976). *Capital book*. Translator: Eskandari Iraj.
- Mattessich, P., Monsey, M. (2004). Community Building: What Makes It Work. *St. Paul, MN: Wilder Foundation*, 1-66.
- Musters C.G.M., De Graaf, H.J., Ter Keurs, W.J. (1998). *Defining socio-environmental systems for sustainable development*. Ecological economic, 26.
- Padina, B. (2008). *Third world and problems for housing*. University of Sheffield. Delhi, 23.
- Parsons, T. (1971). The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East. *Glee the System of Modern Societies, Englewood cliffs, NJ: Prentice - Hall*, 91-102.
- Pittman, R., Philips, R. (2009). An Introduction to Community Development. *A Framework for Community and Economic Development*, Routledge Publications, 12-68.
- Rogers, M. (1969). *Modernization Among: The Impact of Communication*. Holt. Rinehart Winston.
- Savar, S. (2010). City and region. *Delhi, Graven*, 40-57.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford university press.
- Sen, A. (2009). *Penguin Books*. Idea of

Justice.

Shaughnessy, F.J. (1999). *The term capacity building*. Publishers University of Notre Dame (South Bend, in).

Smith, D. (1979). *Where the grass is greener-living in an unequal world*. Penguin book.

References in Persian

Abdollahi, Mohammad. (2001). *Social Development from the Viewpoint of Today's Sociology*. First Conference on Social Development Organizer: Office of Public Affairs, Ministry of the Interior, Tehran, Scientific and Cultural Publishing.

Ahadnejad Roosti, Mohsen, Yari Gholi, Vahid, Ojaghloo, Roohollah. (2014). The Role of Social Capital in Local Sustainable Development (: Tehran Narmak local). *Urban Sociological Studies*, 4 (12), 25-50.

Arefi, Mahyar. (2001). "Towards an Approach Based on the Development of Local Communities. *Fine Arts*, 1 (10), 22-33.

Center for Statistics of Iran. (2016). *General Census of Infiltration and Housing*. Yazd city.

Ebrahimzadeh, Isa, Barimani, Faramarz, Nasiri, Yousef. (2004). Marginalization and its Adjustment Strategies (Case study: Karim Abad Zahedan). *Geography and Development*, 2 (3), 121-143.

Eskandari Sani, Mohammad, Sajjadi, Jila, Sarafi, Mozaffar. (2014). The Capacity of Local Communities Development in Reducing Urban Poverty and Its Effective Factors on Cultural Development: Tehran Nemat Abad (Southern Districts of Tehran). *Geographical studies of arid regions*, 4 (15), 1-21.

Eskandari Do Robati, Zahra. (2008). The Urban Poor and Theory Trouble. *Social Welfare*, 2 (615), 140-153.

Gharaye, Azadeh, Zebardast, Esfandiyar, Majedi, Hamid. (2018). Explaining the relationship between city form and social sustainability (Case study: 22 districts of Tehran metropolitan). *Physical*

Development Planning, 3 (7), 79-93.

Javaheripour, Mehrdad. (2008), Urban Poverty Challenges. *Social Welfare*, 2 (6), 111-128.

Javaheripour, Mehrdad, Davar Panah, Babak. (2005). Unstable Settlements of Low-income Urban Populations. *Seven Cities, Civil and Urban Improvement*, 3 (8), 82-95.

Kalhornya, Bijan. (2008). Studies on the Promotion and Empowerment of Urban Poverty Textures. *Seven Cities*, 2 (22), 30-48.

Mohammadi, Alireza, Roosta, Majid. (2008). Community Development - The Axis And Work To Organize Informal Settlements. *Seven Cities*, 2 (23), 88-105.

Nasiri, Ismail. (2014). Strategies for Reducing Urban Poverty with an Emphasis on Local Interests (Case Study: Wireless District of Zanjan City). *Urban Planning Studies*, 2 (7), 107-125.

Rafiean, Mojtaba, Tavakoli, Morteza, Hudseni, Hania. (2006). Methodological application of discussion groups in the study of the empowerment of informal urban neighborhoods. *fine arts*, 1 (26), 47-56.

Rafiean, Mojtaba, Khodaei, Zahra, Dadashpour, Hashem. (2014). Capacity building of local communities as an approach to empowering social institutions. *Sociology of social institutions*, 1 (2), 133-160.

Rezazadeh, Razieh, Mohammadi Aydghamish, Fatemeh, Rafieian, Mojtaba. (2013). The Role of the Basis of Asset Approach in Local Sustainable Development (Case Study: Imamzadeh Neighborhood of Hasan Tehran). *Research Center for Architectural and Urban Planning comment*, 10 (25), 39-48.

Rostam Abadi, Somayeh. (2009). *Sustainable Urban Development Planning with Emphasis on Social Dimension*. Master's Thesis for Urban and Regional Planning, Supervisor: Siavash Ansarinia, Shahid

- Beheshti University, Tehran city.
- Qanad, Fatemeh, Raeispour, Shamsieh. (2015), Planning for Local Development in the Sangalaj Neighborhood. *City and Region Studies*, 1 (1), 1-24.
- Salavarzi zadeh, Mohamad, Sheikhi, Hojat, Shekari, Zaynab. (2018). Analyzing and evaluating the role of social capitals in sustainable development of neighborhoods (Case study: Ilam city). *Physical Development Planning*, 3 (5), 120-133.
- Shirimohamadi, Mina. (2016). Comparative evaluation of capacity building of community development in way of sustainable development; coexistence of context variables of poverty and geography space. The case of study; Karmandan area and Islamabad of Zanjan. Master's geography Thesis of urban planing- urban logistics, University of Zanjan.
- Shirimohamadi, Mina, Pierre, Isa. (2016). *Evaluation of Capacity Building Indicators for Sustainable Development of the Local Community (Case Study: Staff Town and Islamabad Zanjan)*. Second National Conference on Geography and Planning, Modern Architecture and Urban Planning, Qom, Center for Studies and Islamic Research Soroush Hekmat Mortazavi.

